

לפעמים ציון היא מתכון לאסון

בציון שבאילינוי פעל כור גרעיני שהושבת על סף קטסטרופה, הפארק הלאומי ציון ביוטה יושב על אדמות שמהן גורשו ילידי המקום. בתערוכה של האמנית אפרת חכימי, שני האתרים שבארצות הברית נראים קרובים להפליא למזרח התיכון

משה גלעד

“ציון לציון צופייה” היא שורה בהמנון “התקווה”, אבל גם הרבה יותר מכך. “ברוכים הבאים לציון, עבר היסטורי. עתיד דינמי”, מבשרת הכותרת באתר של ציון – עיר שיש בה כור גרעיני שהושבת ב-1997 על סף אסון, בגלל טעות אנוש. תחנת הכוח הניטושה ניצבת ברחוב שילה. רוב תר שבי ציון הם דתיים קיצוניים, שהגיעו למקום בעקבות מנהיג כריזמטי. העיר מלאה בבתי תפיל לה. שנים רבות לא היו במקום רח פאים או בתי מרקחת, כי התושבים לא האמינו ברפואה מודרנית. המנהיג טען שהוא יכול לרפא אותם. ציון גם נחשבת מרכז חשוב בקרב מאמיני העולם השטוח.

צילום: מייקל סליבאן

ציון היא רעיון

חכימי, בת 37, היא בעלת תואר שני מבית הספר של המכון לאמנות ואוניברסיטת בן-גוריון (שם למדה הנדסת מכונות). התערוכה המצומצמת שלה היא מעין יומן של תצלומים, סרטים, טקסטים ואובייקטים. חכימי מציגה תיעוד מביקוריה בשני אתרים שנקראים ציון. הראשון הוא העיר באילינוי, השני הפארק הלאומי ציון שבמדינת יוטה.

בפארק ביוטה, על רקע נופים פראיים, הרים אדמדמים וכמה מאתרי הטבע היפים ביותר בארצות הברית, מתגלה הפתעה – התיישבות דתית קיצונית של אוכלוסייה מורמונית ועבר היסטורי רי בעיית, שכולל גירוש של אוכלוסיית הילידים שהתגוררה במקום, השתלטות של המתיישבים הלבנים, מאבקי שליטה קשים, אלימות, גירוש וקיצוניות דתית. מהווית הזאת ציון נראית לפתע כמו מתכון סדרתי לצרות. מין אסון מתגלגל ברחבי תבל.

“עניין אותי השילוב בין קיצונית דתית לסף אסון גרעיני”, מסבירה חכימי. “עניין אותי גם מה הם חושבים על כך שהאדמה נלקחה מעם אחר, מאנשים אחרים. לכולנו ברור שציון היא לא מקום, אלא רעיון, וכל אחד משליך עליו את התודעה שלו. כאשר מסתובבים ברחובות של ציון על גדת אגם משיגן – הרעיון מקבל משמעויות

חדשות. כך גם בפארק הלאומי ציון ביוטה. התקבלתי שם כאמנית לשהות של כמה שבועות במוזיאון להיסטוריה אנושית שפועל בפארק, בין השאר מכיוון שהם ראו בי ציונית. זה סיקרן אותם.” בעבודות הווידאו של חכימי מופיעים ארבעה דוכרים, שמספרים על נישול, פרנויה ואלימות. הם מדברים על אמריקה, אבל גם על ציון. “אלה הרי השאלות העקרוניות שעמן מתמודדת הציונות עד היום”, מסבירה חכימי. “חשוב לי לפרק את המונומנט ששמו ‘ציון’. הפרספקטיבה המזרחית הזאת, השהות שלי כישראלית בארצות הברית, העובדה שהר ציון נמצא כאן, בירושלים, מאפשרת לי להסתכל על הדברים בצורה חדשה, זרה ומקומית ברומונית. הרצל כתב שציון היא בכל מקום ובשום מקום. זה חלום וזו עיר. דווקא ריבוי המקומות שמשמשים בשם ציון

צילום: אפרת חכימי

מושך את השטיח מתחת להילה של ציון כמקום קדוש. ציון היא גם המקום שבו האמינו שנים רבות שכדור הארץ שטוח. מה זה אומר? חכימי מסבירה שהעבודות שלה אינן עיתונות, אלא אמנות שמשלבת מחקר היסטורי עם תיעוד ומודעה ברצון שזו מניפולציה – שימוש באובייקטים כדי לספר סיפור.

האם יש הומור בעבודות שלך? החיבורים הרי קצת מופרכים ומשעשעים.

“אני יכולה להבין שזה נראה מצחיק, כי ברור שאין קשר בין ציון באילינוי או נישול האינדיאנים בפארק ציון ביוטה למה שקורה בירושלים ובישראל. מצד שני, ברור שיש קשר חזק ודמיוני משמעותי. השם ‘ציון’ הוא התחילה המקשרת – אבל אז מתגלות שכבות נוספות. מה שמצחיק אותי הוא אופן הביטוי הגברי הסמכותי, שלא פעם נראה מגוחך. למשל, פרשנים שמסבירים בטון בטוח

מודע ההיסטוריה של ישראל, השואה, הרדיפות, הביאה לצורך בפיתוח גרעיני.”

חיבת ציון הפרטית

הביקור בתערוכתה של חכימי מילא אותי סקרנות וניסיתי להרחיב את רשימת ציון הפרטית שלי. חיבת ציון היא מין תחיה של תנועת “חיבת ציון”. מה מתבקש יותר מאשר להצטרף כבר עכשיו, באיחור אמנם, לתנועה חשובה זו. מסתבר שלא קל לתקוע סיכה במקום ששמו ציון. לעתים קרובות השם מציין הר או עיר, אבל בהודו מניות אחרות הוא מתייחס ליש ראל כולה. לפעמים זה מקום מוחשי ורגע לאחר מכן אוטופיה חלומית. ציון היא בו בזמן אחד משבעים שמותיה של ירושלים וגם המקום שאליו מייחל כוב מארלי. היא הראשון לציון הרב יצחק יוסף והיא גם ציון ברוך.

ציון מוכרת בתנך 152 פעמים, הראשונה ביניהן בספר

אם רוצים להצביע על “ציון” האופטימית והכיפית ביותר – ג’מייקה ואתיופיה הן המקומות. זו ציון של בוב מארלי, ראסטפארי, חלומית לחלוטין, Iron Like a Lion in Zion”

שמואל. מקור השם כנראה בשמה של העיר ההררית טרם כיבושה בידי דוד המלך מידי היבוסים: “יְיָלֹדֶד דָּוִד אֶת מְצֻדַת צִיּוֹן הַיָּרֵךְ הַיָּמִינִים אֵי, יֵא, ה.”. השם “ציון” מתייחס לחלקה הדרום-מזרחי של ירושלים בתקופת בית המקדש השני, הכולל את עיר דוד, העופל והר המוריה.

השם “הר ציון” מופיע בתנך 19 פעמים, אך מכל המקורות עולה שהוא מתייחס להר המוריה (הר הבית). הציטוט החביב עלי הוא זה המופיע במגילת איכה: “עַל הַר צִיּוֹן שְׁשָׁמָּה שׁוֹעֲלִים הַלְלוּ בֹ”.

אחר כך החלו לקרוא הר ציון לרכס שבדרום מערב העיר, מחוץ לחומות. לפי חלק מהמסורות של שלוש הדתות, אחד המבנים על ההר הוא מקום קבורתו של דוד המלך. הנוצרים מאמינים שכאן התקיימה הסעודה האחרונה של ישו. כמו תמיד בירושלים, אם אפשר להצטופף קצת, יאללה – בואו.

אבל ציון זכתה לפופולריות רחבה הרבה יותר. יש את מבשרת ציון (היישוב שאיחד את מבשרת ירושלים עם מעוז ציון) ואת ראשון

צילום: אפרת חכימי

לציון ונס ציונה ואינספור רחובות שנקראים שדרות הציונות או חורבני ציון.

אם רוצים להצביע על “ציון” האופטימית והכיפית ביותר – אפשר למצוא אותה בג’מייקה ובאתיופיה. זו ציון של בוב מארלי, ראסטפארי, חלומית לחלוטין, אידיאית. “Iron Like a Lion in Zion” היה להיט עולמי רק לאחר מותו של מארלי, אבל “ציון” היא מחוז החלומות, זה שבו שולטים צדק, אהבה ושלוש.

מקור ההשראה לציון של מלך הרגאיי היה המנהיג השחור הכריזמטי מרקוס גארבי, מייסד תנועת “החזרה לאפריקה”, שכונה גם “הרצל השחור”. חלק מן הטיעון של גארבי היה שהשחורים באמריקה צריכים לאמץ “ציונות שחורה”, כדי לשוב לאפריקה. ב-1930 עלה לשלטון באתיופיה קיסר חדש בשם טפרי מקונן (שכונה לימים היילה סלאסי וראס טפרי, ומכאן שמה של תנועת הראסטפארי).

הראסטפאריים ראו בסלאסי את התגלמות הנבואה של גארבי. הם אימצו את האמונה שהוא נצח לשולת המלך שלמה ומלכת שבא וראו את עצמם שייכים לשיבטי ישראל האבודים. עם זריחתו של מארלי ככוכב הג’מייקני הגדול זכו לתהילה גם המסרים של שחרור מהמערכת הממוסדת והחונקת – “בבילון” (היא בבל) והציאה אל החופש, ל“ציון”. זו כבר נראית גרסה טובה יותר של העיר החלומית.

הצגה "קונטקט" מתחילה בשיר אהבה מקורי ששר גבר בגוף ראשון נשי (ברק אולייר). אחריו מתחיל שיעור תנועה, "קונטקט אימפרוביזציה", שיטה שמדגישה מגע רציף בין הפרטנרים. הטקסט של המורה לתנועה, נעה (דניאל חבקוק), לקוח ישירות משיעורים כאלה. הוא מהווה מעין אקספוזיציה, או הצהרת כוונות, כשלצד ההקשר הבימתי הספציפי הוא נהפך לטקסט שמאיר משהו על יחסים אינטימיים. המונולוג הזה הוא הזרה אמנותית יפה שמוסיפה משהו פיוטי לטקסט, המוכר לכל מי שלמד תנועה.

הסטודיו נהפך למיקרוקוסמוס מאופייני. וכך מכוונת המורה נעה, בקול ובנימה הרכה האופיינית, את ה"תלמידים" המתהלכים בסטודיו: "מבט, מגע, רגע קצר של שלום, אני ממשוה הלאה, פוגשת משהו אחר — הדרכים שלנו שונות — אני נותנת לעצמי להשתנות בהתאם למה שקורה בינינו... מבט, מגע... התנועה נובעת מתוכי או מגיעה כהשראה שקיבלתי מהסביבה או מהאינטראקציה שלי איתך... לאט לאט נפתח את המרחב בהקשבה, נאפשר לעצמנו להיסחף... אני יכולה להיפרד מהפרטנר שלי, אולי לא, אולי אני מצטרפת לך... ריו... אני נשארת פתוחה לאפשרויות שיגיעו...".

השיעור נפתח לתצוגה של כמה מערכות יחסים הכרוכות זו בזו: בסוף השיעור פוגשת נועה את האקסית שלה, אפרת (נעמה אמית), שהשתתפה בשיעור עכשיו שתיהן בוגיות דווקא עם גבר. יש ביניהן מתח ומשקעים. אחרי הפגישה הנשית הטעונה אנו פוגשים את נעה על ספת הפסיכולוגית איריס (גלית הרשקוביץ). נעה "נזרקה" על ידי בן הזוג שלה. היא בוכה וחשה מושפלת. הפסיכולוגית גית מתעקשת שהפרידה קשורה במפגש עם האקסית, ושיאוש הוא לא התגובה ה"נכונה". יש שלושה סוגים של פרידה, לדבריה: "קרייז", "פרימה" ו"שולכת". פרידה מסוג "שולכת" היא "מוות ידוע מראש", וכך היא מפרשת את נעה (סליחה, ספילר) אכן חוזרת לזרועות אפרת בסוף ההצגה, אך לא לפני שאנו מתוודעים לסיפורים הנוספים: ניב, בן הזוג של אפרת (גל אמיתי), מתאהב בבת של הפסיכולוגית, טל (איאן פינקוביץ), אותה הוא פוגש בשיעור של נעה. לניב יש מחלה לא מוגדרת ומאיימת, שהתגלתה כעת. כשמגיע הזוג הטרי והמאוהב לקבל את ברכת האם הפסיכולוגית, היא מגיבה באופן שלילי. היא לא רוצה שהבת שלה תתחתן עם בחור שעשוי להיות סיעודי ביום מן הימים, שלא יוכל לקחת את ילדיו לחוף הים. אחר כך מתבררת הסיבה הנוספת: האם התאהבה בצעיר רותה בגבר עם מחלה קשה, שהיתה צפויה להידרדר, והיא ברחה ממנו כשהיא נושאת את בתו ברחמה. והבת הזאת היא לא אחרת מאשר טל, שנמצאת כעת בסייטואציה כמעט זהה. אבל היא, שלא

עדינות על כיסא גלגלים

"קונטקט" עוסקת בבחירה באהבה כשסתמנת נכות באופק, ומי שמכיר את הסיפור של מחלת הבמאי רוני פינקוביץ' זוכה בעומק נוסף. עם מרחק אסתטי נוסף זו היתה הצגה משמעותית יותר

כמו אמה, דבקה באהבתה. הפסיכולוגית סוגרת מעגל כשהיא מרצאת את אהבה לשעבר, שמגלים רוני פינקוביץ' עצמו, ללא מלים, כשהוא יושב על כיסא הגלגלים הפרטי שלו. ההצגה נגמרת בעריכת שולחן לסעודה של כל הדמויות, בסגירת מעגל של אהבה, קבלה והשלמה.

מגעים קצרים

ההצגה "קונטקט", כשמה, מורכבת ממפגשים דרמטיים ומגעים קצרים או מתמשכים בין הדמויות. גם שפת הבמה שואבת את השראה תה משיעורי תנועה, וכן ממה שנראה כמעין שסן פסיכודרמה — בהלימה בין התוכן לצורה — וזה רעיון יפה. הדמויות שאינן חלק מסצינה יושבות על הבמה בצד, נוכחות גם כשתיקתן. אלא שמלבד אלה, האלמנט הנעלם שנוכח פה ביותר נלקח באופן מכוון ומניפולטיבי (לאו דווקא בהקשר שלילי) מהמציאות החוץ-בימתית. פינקוביץ', שחקן ובמאי מוערך, חלה בצעירותו בטרשת נפוצה. סיפורו

צילום: יוסי צבקר

הסיפור האישי של פינקוביץ' מקשה לבקר או להצביע על חסרונות המופע. לשים את עצמך חשוף ככה על הבמה זה מעשה אמיץ, אבל הוא כאילו מכריח אותך

ובין אם במתכוון או לא, הדבר מעלה שאלה על היחסים בין המציאות לבמה, בין היוצר ליצירה וכן הלאה. פינקוביץ' סיפר בעבר על הקושי שלו להכיר במחלה, אפילו בינו לבין עצמו, לא כל שכן מול החברה או הקהל. ולכן, אם הצופה מגיע עם הידע האישי הזה, יש לכך השפעה גדולה על האופן שבו יחוה את ההצגה.

את האווירה והאיכות של "קונטקט" אפשר להגדיר כעדינה. עדינות היא איכות פחות נפוצה במציאות הישראלית, אמנותית או חברתית. היא גם פחות מוערכת, וחבל. "קונטקט" נוצר מתוך עדינות, הקשבה, דיאלוג. לא כדי למכור וגם זה ראוי להערכה. האיכות האמנותית של הקשבה וכבוד, הנגיעה האישית של כל שחקן בחומר, ניכרת פה בכל רגע בימתי. עם זאת, יש פה גם רגעים חסרי אחידות. למשל בשפת הדיבור. לצד דיאלוג נהדר כמו היא: "אני אדם דיכאוני, אני אמשוך אותנו למטה", הוא: "אני אדם דיכאוני, אני אמשוך אותנו למעלה", נשמעים ביטויים כמו "חיים שלי", "סבבה", שאולי הם טבעיים למציאות אבל צורמים פה על ההומור העדין שקיים בסיטואציות של הפרידות ושיברונות הלב, היה עובר טוב יותר עם מילוליות שהולמת את הרמה האינטלקטואלית של היוצרים, שהיא גבוהה. אולי ייחשב הדבר כסגור ביותר, אבל מלים ומשפטים כאלה פוגמים באיכות האלגנטית של ההצגה, שהיתה עולה מדרגה לו היתה מקבלת טיפול דרמטורגי גם במישור של בחירת מלים מדוקדקת יותר — אך גם עלילתית. למשל, הדבר התמוה הבא: הפסיכולוגית שולחת את בתה (פינקוביץ') לשיעור הקונטקט שמעבירה נעה, שהיא כאמור מטופלת שלה. זאת התנהגות לא אמינה ולא אתית מצד הפסיכולוגית, שלא אמורה לחשוף פרטים על מטופליה, ובטח לא להפגיש בין חייה האישיים לחיי המטופלים. זה יכול היה לעבור לו היה מקבל התייחסות מודעת, כלומר — שהפסיכולוגית היא "חסרת גבולות". אך הדבר מונח כאילו כך נוהגים בעולם.

מלבד אלה, יש תחושה שהריי קוד שקיים פה בין האישי החוץ-בימתי לבין הבימתי נטו היה צריך ללכת מעט רחוק ואישי יותר, או לחלופין — האלמנטים האמנותיים

13.21X2